

SOSYAL ÖĞRETİLERDE MYTHOS VE UTOPIA

Hüseyin Batuhan

Günlük yaşayışından büsbütün memnun olan 'mutlu' kişiler de var mıdır, bilmiyorum; ama, olsa bile, bana öyle geliyor ki, günümüzün insanı 'yaşama' dan 'iyi yaşama' yı, iyi yaşamadan da her türlü dünya nimetlerinden pay almayı anlıyor. 'İyi yaşama' nın belli bir sınırı olmadığına göre, durmadan kaçan bir 'mutluluk ideali' ni, daha doğrusu, 'hayâli' ni kovalıyan insanoğlunun hayatından büsbütün hoşnut olmasına imkân yok. İnsanın mutluluğa karşı duyduğu açlık doymak-bilmez bir açlık nerdeyse; Danaidlerin fıçısı gibi bir şey belki bu mutluluk duygusu. Bir yandan toplumsal ilerlemenin dürtücü olan bu garip açgözlülük, öbür yandan bitmek tükenmek bilmez sosyal gerginlik ve çatışmaların da başlıca kaynağı; çünkü 'iyi yaşama' tutkusu insanda ne derece köklü ve yaygınsa, iyi yaşamının şartları ve imkânları da o derece dar ve sınırlı : onun için, bugüne kadar pek küçük bir azınlık özlediği dünya nimetlerinden pay alabilmiş. Bundan ötürü, elindekiyle yetinmiyen, haline razı olmıyan insanoğlu, daha iyiyi elde edebilmek için, mutluluk kaynaklarını tekeline bulduranlarla savaşmak zorunda kalmıştır : Hak ve hürlük iddiaları, insanın eldeki mutluluk kaynak ve imkânlarından faydalanabilme amacıyla giriştiği savaşın parolalarıdır. Bu savaşın şimdilik bir sonu da görünmüyor. Örneğin, günümüzün orta halli bir amerikan işçisinin sürdüğü hayat bir Ortaçağ derebeyinin sürdüğü hayattan çok daha müreffeh olabilir, ama, bu durum, aynı işçiyi gündeliğine bir kaç sent daha eklettirebilmek için patronuyla bazan kıyıcı bir savaşa girmekten alıkoyamıyor. Eskiden insanlığın büyük bir çoğunluğu, sadece yaşayabilmek, diri kalabilmek, çeşitli yoksunluklar içinde hayatını devam ettirebilmekten başka bir şey düşünmüyordu; bir kaç yüzyıldan beri ise bu düşüncenin yerine,

hiç değilse Batı insanlığında, iyi yaşama, insan gibi yaşama, başka bir deyimle, 'mutlu olma' kaygısı geçmiş bulunuyor. Bir bakıma insanda bu kaygı olmasa, mağara devrinden kurtulamazdı.

Genç Fransız devrimcisi St-Juste'ün 'Avrupada yeni bir fikir' olduğunu söylediği mutluluk fikrinin, modern bilimin önyak olduğu teknik gelişmelerle birlikte bilinç yüzüne çıktığı, modern tekniğin insana sağladığı refah arttıkça, sürekli ve sistemli bir şekilde kovalanan bir ideal haline geldiği söylenebilir.

İnsanın mutlu olması başlıca iki faktöre bağlıdır : 1) Fizik - çevre ile ahenk kurmasına; 2) Sosyal-çevre ile ahenk kurmasına. İlk yontulmuş taştan günümüzün en karmaşık teknik araçlarına kadar, insanoğlunun teknik alanda sağladığı her yeni başarı fizik - çevre ile daha sıkı bir ahenk kurmasını mümkün kılmıştır. Buna karşılık, insanoğlunun sosyal-çevre ile ahenk kurması çok daha zor olmuştur. Böyle bir ahengün bugün en uygar dediğimiz ülkelerde bile tam olarak kurulmuş olduğu söylenemez. Belki de insanoğlunun özlediği ideal ahenk hiç bir zaman kurulamayacak; toplum hayatı, eskisi kadar şiddetli olmasa bile, gerginlik, çatışma ve hattâ savaştan büsbütün kurtulamıyacaktır. Hobbes'un *homo homini lupus* sözü ne dereceye kadar doğrudur, kestirilemez; ancak, sosyal ahenksizliklerin insanoğlunun bilgisizlik ve beceriksizliğinden çok, kökel bencilliklerinden ileri geldiği, buna da insanın, mutluluk deyince, her şeyden önce kendi kişisel mutluluğunu anlamasının sebep olduğu şüphe götürmez. İşte bu durumu ortadan kaldırmak, mutluluğun ikinci ve belki de temel-şartı olan 'sosyal ahengi' kurmak amacıyla ortaya atılan düşünce sistemlerine 'sosyal öğretiler' diyoruz. Bu öğretilerin bir çeşit 'birlikte yaşama tekniği' getirmek iddiasında oldukları meydandadır.

Her sosyal öğreti çeşitli sızlanmaların kaynağı olan 'kurulu düzen' i değiştirmek, ona yeniden biçim vermek isteyeceğine göre, toplumun ilerde alacağı i d e a l durumu dile getirir. Bu bakımdan, her sosyal öğreti bir çeşit U t o p i a 'dır. Gerçi utopia denince, genel olarak, kurulu düzeni temelinden değiştirmek istiyen, dolayısıyla ilk bakışta gerçekleşmesi imkânsız gibi görünen sosyal öğretiler anlaşılır. Örneğin Platon'un İdeal Devleti, More'un U t o p i a başlığını taşıyan ve dilimize bu kelimenin girmesine önyak olan eserinde tasvir ettiği toplum düzeni, sonra Bacon'ın N o v a A t l a n t i s 'i, Campanella'nın G ü n e ş d e v l e t i bu anlamda u t o p i k, yâni gerçekleşmesi büsbütün im-

kânsız olmasa bile, pek az beklenebilen, hayâl-ürünü bir toplum - düzeni taslağıdır. Bu çeşit Utopialarda yazarın hayâl-gücü en derin sosyal özlemlerinin, en güçlü ahlâk ve insanlık ideallerinin atına binmiş, dolu dizgin gitmektedir. Bu anlamda Utopia gerçekleşme imkânları ve çareleri üzerinde pek durulmıyan ideal bir toplum taslağıdır. Nitekim, ilk defa «Utopia» terimini kullanmış olan More, eserinin sonunda, hayâlindeki toplum-düzeninin gerçekleşebileceğini ummadığını, ama dilediğini söylemekle, gerçekte bir 'masal' uydurduğunun farkındadır. Buna karşılık, uydurdıkları masalın gerçekleşeceğine inanan, hattâ bunun için teşebbüse bile geçen Platon gibi Utopia'cılar da yok değil. Her ne hal ise, benim asıl belirtmek istediğim nokta şu : Her sosyal-öğretinin bir u t o p i k yönü vardır, hattâ, biraz daha ileri gideceğim; her sosyal öğretisi *ilkece* bir utopia'dır.

Yalnız, bu yazımda doğrudan doğruya Utopia'lardan, yani sosyal masallardan değil, 'bilimsel' bir kılığa bürünüp kendini gizlemeye çalışan utopialardan söz açmak istiyorum. Gerçek Utopialar hoş birer masal olsa bile, masal olduklarını gizlemedikleri için, ne pek ilgi-çekici, ne de o kadar önemli. Buna karşılık, en ilgi-çekici, sonra tarihî bakımdan en etkili 'sosyal masallar', *gerçekmiş gibi* anlatılanlardır. İşin bizce en önemli yönü de bu zaten : Bir masal ne kadar gerçekmiş gibi anlatılırsa, 'gerçekleşme şansı' o derece artar. Sosyal öğretilerin masal'cı yönlerini gizlemeye çalışmaları, başka bir deyimle 'bilimsel bir kılık' la karşımıza çıkmak istemeleri, herkes tarafından kolaylıkla benimsenip gerçekleşme şanslarını artırmak içindir.

Şimdi, toplum hayatına yeniden biçim vermek, kurulu düzeni ideal bir düzenle değiştirmek için ortaya atılan her düşünce sistemine sosyal-öğreti dedik. Bu anlamda sosyal öğretilerin mutluluğun temel şartlarından biri olan 'sosyal ahengi' gerçekleştirecek olan bir takım pratik yaşama kurallarından, daha açıkçası, bir takım uyarım, öğüt ve yol-göstermelerden kurulu olacağı meydandadır. Kolaylıkla anlaşılabilmesi gibi, burada bir şeyin nasıl olup bittiğini açıklayan bir t e o r i değil, nasıl davranmamız gerektiğini bildiren, daha doğrusu sağlık veren, hattâ, yerine göre, b u y u r a n bir pratik n o r m l a r sistemi söz konusu. İşte böyle bir sisteme 'sosyal-öğreti' diyoruz. Şu halde, öğretisi sözünü t e o r i karşılığı değil, d o c t r i n e karşılığı (Lehre-Creed) kullanıyorum. Bu anlamda din, ahlâk, politika, hukuk, hattâ eko-

nomi sistemleri birer sosyal-öğretidir. Bu saydıklarımızdan her birinin toplumsal yaşama tekniğinin belli bir yönünü dile getirdiği, başka bir deyimle, topluma yol-gösterici bir takım yaşama kuralları ve normları sunduğu besbellidir. Her halde, bir din öğretisi, salt teorik bir uğraşı olan din felsefesinden veya din biliminden kökçe farklı; bu farkı, sosyal öğretilerin *norm - koyucu*, sosyal bilimlerin ise *tasvir - edici* (descriptive) birer bilgi dalı olmasıyla dile getiriyoruz. Toplumsal yaşamın çeşitli yönlerini *tasvir* etmek *sosyoloji*'nin, bu yaşayışa belli bir değerler-sistemine göre *yön ve biçim* vermek sosyal-öğretilerin görevidir.*

Benim bu yazıda güttüğüm ana-erek şu :

İlk bakışta toplum mekanizmasının işleyişini *tasvir*'le yetinir gibi görünen veya böyle bir *teori* olduğunu iddia eden düşünce sistemlerinin gerçekte birer sosyal-öğreti, yâni kuvvetle özlenen bir düzeni *gerçekleştirme* amacını güden birer pratik kurallar sistemi olduğunu göstermek. Bunu da en iyi şekilde, bu çeşit öğretilerde *mythos* ve *utopia* unsurlarını bulup çıkarmakla yapabileceğimi sanıyorum. Mythos ve Utopia 'bilim - adamı' kılığına bürünen sosyal peygamberleri, öğütçü ve propagandacıları hemen ele verir. Yalnız, sözlerime hemen şunu eklemeliyim : Sosyal-öğretilerde 'masal' unsurlarının bulunması onlar için ne bir kusur, ne de bir zaftır; tam tersine, bu öğretiler yaratıcı, yâni yenileştirici ve devirici güçlerini, geniş ölçüde, bu masal unsurundan alırlar. Masallar, çokluk, insanların hayatta gerçekleştiremedikleri en derin özlemlerini dile getirirler. Sosyal-öğretiler de, hayâl edilen ideal bir düzeni gerçekleştirmek amacıyla ortaya atıldıklarına göre, ister istemez 'masal' a kaçmak zorundadırlar. Bu bakımdan, *utopik* bir yönü olmayan bir sosyal-öğreti düşünülemez. Yalnız, daha önce de işaret ettiğim gibi, sosyal-öğretilerin gerçekleşme şanslarını artırabilmeleri için, 'masal' yönlerini elden geldiği kadar gizlemeleri, bunun için de, tasvir et-

* Buna göre, bilimsel-teorik bir uğraşı olarak sosyoloji sosyal-öğretilerin işini bitirdiği yerde başlar. Nitekim, bir bilim olarak sosyoloji, toplumu temelinden düzeltme tutkusunun bir hayli tavsadığı bir çağda kurulabilecektir. Yalnız, sosyolojinin kurulmasında sosyal hayatı bilimsel verilere göre yönetmek, yâni bir çeşit 'bilimsel sosyal teknik' elde etmek arzusunun rol oynadığı da şüphe götürmez. İşin garibi, son derece utopiacı bir sosyal-öğretinin, yani *Marx'cı Sosyalizm*'in de, ilk hâlis bilimsel sosyal teknik olmak iddiasıyla ortaya çıkmış olması...

tikleri sosyal-düzenin insanlığın ya geçmişteki, ya da yakın bir gelecekteki *tabii durumu* olduğunu ima etmeleri kaçınılmaz bir *hile* gibi görünüyor. Şöyle ki; öne sürülen ideal bir toplum taslağının *duygusal* bakımdan son derece çekici olması, yâni insanlığın en derin, en köklü özlem ve eğilimlerini dile getirmesi yetmez; ayrıca, insanlık için en *tabii*, en *akla-yakın*, hattâ zarurî ve kaçınılmaz bir durumu da dile getirmesi gerekir. İnsan isteklerinin sınırı yoktur, ama, öbür yandan, insanoğlu gerçekleşme şansı pek az olan utopia'lara iltifat etmiyecek kadar da sağ-duyu sahibidir; onun için, gerçekleşmesi istenen bir sosyal-öğretinin yalnız 'iyi' değil, aynı zamanda 'doğru' olduğuna da herkesi inandırabilmesi lâzımdır. Başka bir deyimle, böyle bir öğreti 'akla-yakın' olmalıdır; bunun için de, onun salt hayâl-ürünü bir durumu değil, dediğimiz gibi, ya insanlığın *geçmişteki tabii bir durumunu*, ya da *gelecekteki kaçınılmaz durumunu* dile getirdiği kamsını uyarabilmelidir. Nitekim, *geçmiş-mythos*'una başvuran düşünürler, sözümlü ona tasvir ettikleri ideal toplum düzeninin, aslında insanoğlunun çeşitli sebeplerle ayrıldığı veya zorla uzaklaştırıldığı bir 'tabii durum' a dönüşten ibaret olduğunu; *gelecek-utopia*'sına başvuran düşünürler ise, tarihî akışın karşı-durulmaz bir zuretle insanlığı tasvir ettikleri ideal duruma doğru sürüklediğini ima edeceklerdir. Her iki halde de, özlenen ideal durum yalnız mümkün değil, üstelik zarurîdir : Birincisinde, insan-aklı ister istemez gerekliliklerini yerine getirecek, yâni tabii duruma dönüşmesini isteyecektir; ikincisinde ise, insan istesin istemesin, tarihin kaçınılmaz mantığı onu sonunda Utopia-ülkesine ulaştıracaktır.

Bu sözlerimle son yüzyılların en güçlü iki sosyal-öğretisini, *liberal-demokratik* toplum-öğretisiyle, *Marx'cı-Sosyalist* öğretiyi kastettiğimi kestirmiş olacağız.

Demokratik-mythos'la Marx'cı-utopia'dan söz etmek isteşimin başlıca iki sebebi var : 1) Biryol, dediğim gibi, 'bilimsel' bir kılıkla karşımıza çıkan, dolayısıyla 'masal' yönlerini en fazla gizlemeye çalışan ve bunda geniş ölçüde başarı gösteren bu iki öğreti. 2) Sonra, bilindiği gibi, bu iki öğreti günümüz insanlığının oylarını kendilerine çekmek için kıyasıya bir yarışa girişmiş bulunuyor. İnsanlığı üçüncü ve belki de sonuncu bir savaşa sürüklemesinden korkulan bu çetin yarışmada gerçek yerimizi ve tavrımızı belirleyebilmek için de, bu öğretilerin fikrî ve duygusal köklerine inmek gerektiğini sanıyorum. Dolayısıyla burada girişeceği-

miz eleştirmeden herkesin kendine göre bazı ip-uçları çıkarması mümkündür.

İlkin, demokratik dediğimiz toplum anlayışına bir göz atalım :

Bu anlayışı bir tek cümlede dile getirmek mümkün değil, biliyorsunuz, demokrasi sözünün anlamı da, başka bir çok kavramlar gibi, zaman ve uzay içinde, durmadan değişiyor. Yalnız, kelimenin çok-anlamlı ve kaypak oluşu asıl problemimiz bakımından pek o kadar önemli değil; çünkü bu kelimenin dile getirdiği ana-değer ve idealler ne olursa olsun, önemli olan, demokratik hayat felsefesini ortaya atanların bu ana-değerleri ne şekilde *haklı-göstermiye* çalışmış olduklarıdır.

Benim burada inceliyeceğim demokrasi anlayışı, daha çok Aydınlanmacı filozofların savundukları liberal-demokrasi anlayışıdır. Ben kolaylık olsun diye, bu anlayışın 1776 Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'nde dile gelen şeklini eleştirmeme esas olarak alacağım. Bu bildiri şöyle başlıyor :

“Şunları apaçık birer hakikat sayıyoruz : Bütün insanlar eşit olarak yaratılmışlardır; Tanrı onları bazı devredilemez haklarla donatmıştır; hayat, hürlük ve mutlu olmayı isteme bunlardandır; insanlar arasında hükûmetler bu hakların elde edilmesi amacıyla kurulmuş olup, yasaya-uygun (meşrû) güçlerini idare edilenlerin rızasından alırlar; her hangi bir hükûmet bu hakları çiğniyecek olursa, halkın böyle bir hükûmeti değiştirmek veya büsbütün ortadan kaldırıp onun yerine, güvenlik ve mutluluğunu en iyi şekilde sağlayacağına inandığı ilkeler üzerine, yeni bir hükûmet kurmak ve hükûmetin güçlerini bu amaçları sağlayacak şekilde düzenlemek hakkıdır.”

Şimdi, görüldüğü gibi, bildiri-yazarı (Jefferson) demokratik hayat anlayışını oturttuğu temel-ilkelerin ‘apaçık’, yâni ‘şüphe edilemez’ birer hakikat olduğu iddiasıyla söze başlıyor. Bu nokta bizce çok önemli; ‘hakikat’ sözünün kendinde ‘duygusal’ bir çekişlilik, âdeta insanı büyüleyen bir propaganda gücü olduğu muhakkak. Her hangi bir iddianın başına ‘Gerçek şu ki’, ‘İşin aslında’ çeşidinden cümlecikler eklediniz mi, iddianız daha bir önemli ve ağır-başlılık kazanır. Jefferson, bununla da yetinmeyip, sıralıyacağı hakikatlerin ‘apaçık’ olduğunu söylüyor. Şimdi biran düşünelim : “Bütün insanlar eşit yaratılmışlardır” sözünün ‘apaçıklık’

neresinde? Apaçıklıktan geçtik, bu şekliyle bu cümleye açık-seçik bir anlam vermek mümkün mü? Vaktiyle Rousseau da buna benzer bir lâf etmiş, 'insanların hür doğduklarını, fakat her yerde zencire vurulu olduklarını' söylemişti. İnsanın 'hür doğması' ne demektir? Hürlük sözünü burada mânalı bir şekilde kullanmak mümkün mü? Pek tabii, değil. 'İnsanlar eşit yaratılmışlardır' veya 'İnsan hür doğar' gibi sözlere bir mâna veremeyişimizin sebebi, bu sözlerin dile getirmek ister göründükleri her hangi e m p i r i k bir durumu tasavvur edemeyişimizdendir. 'Tanrının insanları bir takım t a b i î h a k l a r l a donatmış olduğu, hat-tâ hükûmetlerin yasaya-uygun güçlerini halkın rızasından aldıkları' gibi sözlerin de empirik bir anlamı olmadığı besbelli. O halde, bu sözler 'mânasız' sözler mi? Bir bakıma evet, bir bakıma hayır. Eğer bu sözleri, görünürdeki gramer formlarına aldanıp, gerçek bir durumun, bir olayın 'tasviri' gibi alırsanız, evet; 'İnsan hür doğar' sözünün 'İnsan yavrusu ortalama şu ağırlıkta doğar' sözü gibi bir anlamı yok. Ama, bu sözleri gerçek gramer formlarına çevirirseniz, bir mâna kazanırlar. O zaman şöyle dememiz gerekecektir: 'İnsan hür olmalıdır!', 'Bütün insanlara eşit haklar tanınmalıdır!', 'Bir hükûmetin yaşaya-uygun sayılabilmesi için halkın sözleşmesiyle kurulmuş olması gerekir!', 'Hükûmetlerin amacı birey haklarını korumak olmalıdır!', v.b.g... Görülüyor ki, Jefferson'un sözlerine bir mâna vermek istiyorsak, bu sözleri 'dilek' veya 'buyruk' şeklinde ifade etmemiz gerekecektir. Şu halde, bu sözler, görünüşlerin tersine, olan bir şeyi t a s v i r için değil, istenen, arzulanan ideal bir durumu g e r ç e k l e eş t i r m e k, yani insanları belli bir şekilde davranmaya yöneltmek için söylenmiş sözler.

'Öyleyse, ne diye yazar emir kipini kullanmamış?' diye sorulabilir. Cevabı gayet basit: Bir 'buyruk' her hangi bir arzunun ifadesidir, arzu ise sübjektiftir, kişilerin keyfine bağlıdır. Üstelik, bir emri, bir buyruğu işime gelirse yerine getiririm, işime gelmezse, getirmem. 'İnsanlara eşit haklar tanınmalıdır!' dediniz mi, kendinizce doğru olan pratik bir kuralı, faydalı bir gerekimi dile getirmiş oluyorsunuz, objektif bir hakikatı değil; bu gerekim benim işime gelmiyorsa, onu yerine getirmem. Oysa, aynı şeyi 'Bütün insanlar eşit haklarla yaratılmışlardır' şeklinde ifade ettiniz mi, bir arzunuzu, yahut sizce faydalı bir gerekimi değil, bir gerçeği, hem de apaçık bir gerçeği ifade ediyor intibamı kolaylıkla

uyandırabilirsiniz. Nitekim Atatürk de bir nutkunda, 'Türk milleti zekidir, Türk milleti çalışkandır' diyordu. Gerçi Türklerin içinde de zeki ve çalışkan insanlar çoktur, ama Atatürk'ün bu sözlerle Türklere ait bazı objektif nitelikleri dile getirmek istediğini sanmak için pek sâf olmak gerekir. Atatürk, dolaylı bir şekilde, 'Ey Türkler, göreyim sizi, kafanızı işletin, çok çalışın!..' demek istiyordu. Küçük çocuğundan, misafirinin önünde, 'Benim öğlum çok usludur' diye bahseden ev sahibi de, kibarca çocuğuna : 'Yaramazlık edersen kafanı kırarım!' demek istemektedir.

Görüldüğü gibi, bir arzu veya emrimizi bildiri kipini kul lanarak, daha kolaylıkla yerine getirebiliriz. Demokratik ideali gerçekleştirmeye çalışanlar da dilin bu özelliğinden faydalanmak istemişlerdir. Bu yüzden onları kınamamak gerekir, çünkü yeni bir ideali ona henüz yabancı olan bir topluma kabul ettirebilmek için böyle davranmaları zarurî idi. Demokratik öğretinin yeni ortaya çıkan bir sınıfın, *burjuva* sınıfının feodal-monarşik bir toplum-düzenini yıkmak amacıyla ileri sürdüğü bir hayat-anlayışı olduğunu unutmamak gerekir. Bu sınıfın sözcüsü olan o devir aydınlarının, 'Artık Monarşiye ve despotluğa paydos!..' demekle yetinemeyecekleri, hayâl ettikleri yeni düzeni akla-yakın kanıtlarla desteklemek, daha doğrusu, *haklı-göstermek* mecburiyetinde oldukları şüphe götürmez. İngilizler buna 'rationalization' diyorlar. Başta da işaret ettiğim gibi, yeni bir sosyal-öğretiyi haklı göstermek, onun, yerine göre, tanrısal, tabii, aklı veya tarihî bir zarruretin ürünü olduğunu ima etmekle mümkün olabilir. Nitekim, demokratik toplum anlayışının fikrî temellerini atan Aydınlanma-çağı filozofları, tam ikiyüz yıl, bıkmadan, usanmadan, en büyük düşünce enerjilerini 'tabii hukuk', 'toplum sözleşmesi' gibi inançlarını akılla temellendirmek için harcamışlardır. Onların bütün kaygıları, gerçekleştirilmesi istenen ideal düzenin her hangi keyfî bir isteğin, bir kaprisin değil, insan tabiatının kaçınılmaz ürünü olduğunu kanıtlamaktı. Başka bir deyimle, böyle bir düzenin bir akıl gerekimi olduğunu göstermek, onu anlaşılır, dolayısıyla arzulanır bir şekle sokmak, gerçekleşme şansını artırmak için şarttı. Bu maksatla Aydınlanma-çağı filozofları *mythos*'lar uydurmaktan bile geri durmamışlardır. Bu *mythos*'ları iki öbekte toplamak mümkün : 1) Soyut-rasyonel *mythos*'lar; 2) Somut-empirik *mythos*'lar.

1) Soyut-rasyonel *mythos*'lardan en önemli ikisini, 'tabii du-

ru' mythos'uyla, 'toplum-sözleşmesi' mythos'unu anmakla yetineceğim. Filozofların insan psikolojiyle ilgili kanı ve görüşlerine göre, bu mythos'lar da farklı bir manzara gösterebiliyor. Yalnız, mythos'ların ayrıntıları üzerinde durmamıza imkân yok; zaten, konumuz bakımından, bizim için önemli olan nokta, Aydınlanmacı filozofların bu mythos'ları, savundukları toplum idealini akla-yakın, dolayısıyla kolaylıkla benimsenebilir bir kılığa sokmak için uydurmuş olmaları... Bu filozofların kalktııkları ilke şu : Akıl veya sağ-duyu ahenkli bir toplum düzeninin tek kişilerin hür istemleri üzerine kurulmasını emreder; bu da 'sözleşme' veya 'anlaşma' ile olur. O halde ilk toplumlar da böyle kurulmuş olmak gerekir. 'Sözleşme' ise daha önceki 'tabii bir durum' u gerektirir, o halde... Görülüyor ki, filozof, burada, belli bir toplum-idealinden ve insan-anlayışından kalkarak, d e d u k t i f bir yoldan, sözüm-ona toplumların kuruluşunu tasvir eden bir t e o r i 'ye iniyor. Tabii, filozoflar sözlerine bu teori ile başladıkları için, oyunun farkında olmıyanlar, gerçekten de toplumların kuruluşunu tasvir eden bir çeşit 'bilimsel açıklama' karşısında bulduklarını sanabilirler. Akla sonsuz güveni olan bir çağda akla-yatkın olan bu mythos'ların pek çok aydına 'gerçeğin tasviri' gibi görünmüş olması mümkündür. Bu şekilde, filozoflar sosyal-dâvâlarını 'doğru' bir teoriye dayatmış oluyorlardı.

2) Filozofların toplum ideallerini haklı göstermek için başvurdukları bu soyut-rasyonel mythos'lar yanında bazı canlı, somut mythos'lar da yer alıyor. Bilyorsunuz, demokratik hayat anlayışı her şeyden önce 'iyimser' bir insan anlayışını şart koşar. Toplum düzeninin bir 'sözleşme' üzerine kurulabilmesi, sonra bu sözleşmenin devamı için, insanın yalnız akıl ve sağduyu sahibi olması yetmez, aynı zamanda doğuştan iyi, haktanır, insancıl bir yaratık olması da gerekir. 'Tabii durum' da iken insan gerçekten de böyleydi, ama ne olduysa zamanla bozuldu. Şimdi kurulacak âdil ve insanın 'gerçek tabiatına' uygun bir toplum düzeniyle insanın kökel iyiliğine dönmesi, her türlü sonradan eklenme kötülükten sıyrılması da mümkün olacaktır. Bunu kanıtlamak için filozoflar bundan önce insanların 'Altın çağ' lar geçirmiş olduklarını, hattâ bugün bile bir çok uzak ülkelerde mutluluk, barış ve kardeşlik içinde yaşayan toplumlar bulunduğunu anlata anlata bitiremiyorlar. Voltaire'in 'Dört mutlu çağ' masalına, 'iyi Amerikalı', 'Bil-

ge Çinli', 'Soylu vahşi' masalları eklenecek, uzak ülkelere gidip gelmiş seyyahların anlattıkları âdeta birer peri masalı gibi ağızdan ağıza dolaşacaktır. İnsan özlediği bütün iyi niteliklerin geçmiş çağların ve başka ülkelerin insanlarında gerçekleşmiş olduğuna çabucak inanır, âdeta onları 'masallaştırır'. En eleştirici kafalardan biri olan Voltaire bile bu masallara kanmış, üstelik bu türlü masalları 'her türlü kötülük, baskı, haksızlık, zorbalık ve eşitsizliğin ortadan kalktığı bir toplum düzeninin pekâlâ mümkün olabileceğine' bir kanıt olarak göstermek istemiştir.

Hayâl-gücünü okşayan ve harekete geçiren bu türlü somut mythos'ların büyük bir iyimserlik isteyen bir toplum idealini gerçekleştirmede bir dürteç rolü oynamacağı kolaylıkla kestirilebilir "Bütün ünlü güzeller 'Lolo kremi' kullanıyor. Siz de tabii güzelliğinizin meydana çıkmasını istiyorsanız, Lolo kremi kullanınız!". *Tabii güzelliğinin* (!) meydana çıkmasını hangi kadın istemez; hele, işin içinde Lolobrigida'ya benzemek te olunca... Eh, şimdi, kremi yapan firma 'Lolo kremi çirkinliğinizi gayet iyi gizler' diyecek olsa, tek tüp satamayacağını bilir; onun için, muhtemel müşterilerinin hâyalini okşıyacak bir formül bulmak zorundadır. Bunun gibi, hayâllerinde yaşattıkları toplum idealini gerçekleştirmek isteyen filozoflar da insanın kökçe veya doğuştan iyi olduğunu, dolayısıyla çok daha mutlu bir hayata lâyık olduğunu, isterse bu mutluluğa kavuşabileceğini telkin etmek zorundadırlar.

Bu sözlerim üzerine bazı okuyucuların *sinizm*'e kaçan bir şüpheciligi savunduğum sanısına kapılarak 'Demokrasinin fikri temellerini atmaya çalışanlar sadece, bilerek veya bilmiyerek, kendi sosyal ön-yargılarının propagandasını mı yapıyorlardı? Savundukları ilkeler kendilerinde 'doğru' değil miydi? Sonra sizin *mythos* diye adlandırarak gözden düşürmiye çalıştığımız teoriler, belli bir ölçüde, gerçeğin tasviri diye kabul edilemez mi?' diye çıkışmaları mümkün. Gerçekten de bu konuda pek çok tartışmalar olmuştur, hâlâ da olmaktadır. Yalnız benim bu gibi sosyal öğretilerin lojik eleştirmesi sonunda vardığım kanı şu : Belli bir takım pratik dilekleri ve yaşama kurallarını dile getiren her hangi bir sosyal öğreti ne matematik bir teorem gibi *kanıtlanabilir*, (demonstration) ne de bilimsel bir teori gibi *doğrulanabilir* (verification), olsa olsa *haklı gösterilebilir* (justification). Nitekim, demokrasiyi temellendirmek isteyenler, onun insan tabiatının mantıkî bir gerekimi olduğunu göstermek suretiyle *kanıtlamıya* yel-

tenmişlerdir, ama, *insan tabiatı* dedikleri şey kendi ideal insan anlayışlarından başka bir şey olmadığı için, yaptıkları, bir *haki gösterme* denemesinden öteye geçememiştir. Mythos'a başvurmaları da bundandır. Aslında, mythos geleceğe ait ideal bir durumun geçmişe yansıtılmasından başka bir şey değildir. Örneğin, 'Toplum-düzeni bir sözleşme üzerine kurulmalıdır' dileği mythik bir geçmişe aktarılarak, 'İlk toplumlar sözleşme üzerine kurulmuştur' denilmektedir ki, bunun bir kanıtlama olmadığı meydandadır.

Her hangi bir sosyal öğretiyi, bu öğretiyi dile getiren kimse ile, çokluk, bu kimsenin ait olduğu sosyal zümrenin, bilinçli bilinçsiz, en köklü *pratik* dilek, arzu ve ideallerini veya yaşama kurallarını yansıtır. Yalnız, nasıl ahlâkî değerler zamandan zamana, toplumdandan topluma, hattâ insandan insana değişiyorsa, toplum düzeninin yönetilmesiyle ilgili bu yaşama kuralları da değişir. Politik bir öğreti olarak demokratik toplum ideali de toplum ideallerinden sadece biridir ve ister istemez, belli bir çağın, belli sosyal, ekonomik, kültürel şartların doğurduğu pratik ihtiyaç ve dilekleri dile getiren bir politik öğretilerdir. Marx'ın deyişiyle söylersek, her politik öğreti bir *ideolojidir*; her hangi bir ideoloji, özü gereği, yâni bir pratik idealler sistemi olmak bakımından, *doğru* değil, ancak içinde bulunulan şart ve ihtiyaçlara uygun olabilir. İdeolojiler yeni şart ve ihtiyaçlara uygunlukları ölçüsünde iyi veya kötü olabilirler. Ama t e o r i k anlamda doğru veya yanlış olamazlar.

Durum böyle olmakla birlikte, yeni bir ideolojiyi savunan her düşünür onu teorik bir temele oturtmak dürtüsüne karşı koyamaz. Buna şaşmamalı, çünkü her insan kendi pratik ideallerinin yalnız 'iyi' değil, aynı zamanda 'doğru' olduğuna da inanmak ister. Hele yeni bir sosyal öğretiyi veya ideolojiyi yaymak isteyenlerin, onu biricik 'doğru' öğreti gibi göstermiye, yâni akıl gözünde haklı-çıkarmıya çalışacakları besbellidir. Nitekim demokrasiyi savunanlar da bu yola başvurmuşlardır.

Kurucuları tarafından insanlığa yakışır biricik doğru sosyal öğreti diye bilinen demokrasiye i d e o l o j i damgasını ilk vuran Marx olmuştur. İşin ilgi çekici yönü, Marx'ın demokratik öğretiyi salt belli bir sınıfın, kendi menfaatlerini 'eski-düzen' in koruyucularına karşı savunmak amacıyla ortaya attığı bir çeşit fikrî propaganda ve göz-boyama aracı sayması; buna karşılık, kendisinin bayraktarlık ettiği *Sosyalist*-öğretinin, her türlü menfaat düşüncesinden ve pratik kaygıdan uzak, salt tarihî gelişmeyi ol-

duğu gibi yansıtan 'bilimsel bir teori' olduğunu iddia etmesidir. Yazımın ikinci bölümünde kısaca bu iddiayı eleştirmek istiyorum.

Bilindiği gibi, Marx'cı tarih felsefesinin teknik adı 'Tarihî Materyalizm', bir başka deyimle, 'Diyalektik Materyalizm' dir. Yalnız, Marx ve ona inananlar, Tarihî Materyalizmi bir felsefeden çok, tarih boyunca sosyal yapı değişmelerini tasvir eden sosyolojik bir teori, yâni bilimsel bir açıklama diye anlarlar. Onlarca, *Marx'cılık* bir çeşit sosyal-öğreti veya ideoloji değildir, *hâlis bir bilimdir*.

Yalnız, biliyorsunuz, Marx, sosyal değişme ve gelişmenin ilerde ne doğrutu alacağını da önceden haber vermekte, gelecekle ilgili prognostiklerde bulunmaktadır. Sosyoloji gibi, daha çok olanı tasvirle yetinmesi gereken bir bilim, nasıl olur da, bu türlü prognostiklerde bulunabilir? diyeceksiniz. Cevabı pek basit: Sosyal yapı-değişmeleri şaşmaz ekonomik bir determinizme tâbidir, dolayısıyla biz bu determinizmin kanunlarını bilirsek, fizik dünyada olduğu gibi, sosyal dünyada da ilerde neler olacağını önceden kestirebiliriz. Diyalektik Materyalizm bize bu determinizmin anahtarını verdiğine göre...

Burada Diyalektik Materyalizm üzerinde durmamıza, hattâ bu sözde-bilimin ana-çizgilerini belirtmemize bile imkân yok. Yalnız, konumuz açısından en önemli nokta, Marx'ın tarihî gelişmede fikirlere en küçük bir yer, bir pozitif görev tanınamaması. Ona göre, bütün tarihî gelişmeyi ekonomik faktörler ve bu faktörlerin sebep olduğu sınıf-kavgaları belirler. Bütün fikrî unsurlar, din, sanat, felsefe, politik-ekonomik öğretiler hâkim sınıfların ideolojisini yansıtan bir 'üst-yapı' olup tarihî gelişmede yapıcı ve yaratıcı bir rol oynamazlar; ancak onu yansıtır, hattâ yerine göre çarpıtırlar. Sosyal-değişmenin en şiddetli formu olan 'devrimler' de, gösterilmek istendiği gibi, bazı ahlâkî ve insanî ideallerin eseri değil, menfaat çarpışmalarının ürünüdürler. İdeolojiler bu menfaatleri kamufle etmiye yarar.

Marx'ın görünürdeki baş kaygısı, tarihî-sosyal gelişmeyi salt objektif bir şekilde tasvir etmek, bu arada her türlü ideolojik, hele utopik unsurların sosyal teorisine sızmasını önlemektir. Onca tarihî gelişmenin son aşaması olan 'sınıfsız toplum' da, hümaniter bir ideoloji veya utopianin değil, doğrudan doğruya tarihî bir zaruretin kaçınılmaz sonucu olacaktır. Onun

için, Marx, tarihî gelişmeye hükmedebileceğini, tarihin gelişmesini değiştirebileceğini sanan her türlü u t o p i k düşünüşe düşman görünüyordu. Bundan ötürü, zamanının 'sosyalist utopiacıları' nı da gerçeklerden habersiz hayâlcî kafalar diye küçümseyecektir. Gerçi, 'sınıfsız bir toplum düzeni' önünde sonunda gerçekleşecektir, ama insanlar istediği için değil, tarihin iç-man-tığı bunu gerektirdiği için. Bu bakımdan Engels'in bir kitabının adı bile son derece mânidar : 'Die Enticklung des Sozialismus von der Utopie zur Wissenschaft'.*

Bütün bu tutumuyla Marx, 'Ebedî Barış' hayâlinin gerçekleşmesini yüreктen dileyen ve bu yolda bir fikir savaşına girişen bir 'dünyalık peygamber' değil de, salt kaçınılmaz bir şekilde gelip çatacak olan bir durumu haber vermekle yetinen bir çeşit 'sosyal meteorolog' pozunda; ancak tahminlerinin şaşmaz tahminler olduğundan emin bir meteorolog. Nitekim, bu neutre 'bilim adamı' tavrını daha iyi belirtmek için, Marx, bir dönemden sonra, devrimci uğraşlarla ilişkisini kesmiştir. Bir zamanlar 'Şimdiye kadar filozoflar çeşitli şekillerde dünyayı yorumlamışlardı, asıl dâva onu değiştirmektir' dediğini unutmuşçasına, Kapital'i yazdığı çağda ve daha sonra, bir bilim-adamı olarak görevini, 'sosyal değişmenin karşı-konulmaz kanunlarını meydana çıkarma' gibi salt teorik bir uğraşı olarak anlayacak ve göstermek istiyecektir. Sözün kısası, *Marx'çılık*, kapitalistlere karşı işçi-sınıfının haklarını savunan, dolayısıyla Proletaryanın kurtuluş dâvasına hizmet eden bir i d e o l o j i değil, her türlü ahlâkî yan-tutma'dan, her çeşit p r a t i k kayıdan uzak, objektif-teorik bir bilim olmak iddiasındadır.

Şimdi, burada, bir tarih felsefesi olarak Marx'cılığı eleştirmek istemiyoruz; bu oldukça kolay bir iş olup şimdiye kadar pek çok kimse tarafından denenmiştir. Bizim asıl dâvamız, Marx'cılığın, son derece büyük bir ustalıkla bilimsel bir kılığa bürünmüş bir i d e o l o j i, hattâ bir u t o p i a olduğunu göstermek. Bu düşüncemizi şu şekilde pekiştirebileceğimizi sanıyoruz :

1) Marx Kapital adlı ana-eserini yazalı aradan yüzyıla yakın zaman geçti; Marx'ın sözde-bilimsel kehanetlerinden en önemlilerinin gerçekleşmediğini, sosyal olayların onun beklediğinden başka bir şekilde geliştiğini görüyoruz. Tarih Marx'ı yalanlamış ol-

* 'Sosyalizmin Utopia olmaktan çıkıp Bilim haline gelmesi'.

duğu halde, fikirlerinin Komünizm denen güçlü bir ideolojinin, hattâ 'dünyalık bir din' in doğuşuna yol açmış olması dikkate değer. Bu dünyalık dinin her yana yayılmak için tarihte eşine az rastlanır bir propaganda, sızma ve taraftar-kazanma ağı kurmuş olduğunu hatırlatmama bilmem lüzum var mı? Bilimsel hakikatlerin reklâma ihtiyacı olmadığı besbelli; o halde, nasıl oluyor da, insan arzularının ve ideallerinin, dolayısıyla onları dile getiren fikirlerin tarihî gelişmede en küçük bir etkisi olamayacağını açıkça ilân eden 'bilimsel bir teori' tarihin belki şimdiye kadar gördüğü en devrimci ideoloji'ye desteklik ve kılavuzluk edebiliyor? Bu çelişme bir tek şekilde açıklanabilir: Bütün bilimsel görünüşüne rağmen, Marx'cılık, tarihî gelişmeyi t a s v i r etmekten çok t a h r i k etmek isteyen bir sosyal öğreti, hattâ bir 'savaş-parolası' dır. Gerçekten de, Marx'ın en objektif gibi görünen analizlerinde bile d u y g u s a l bir ton sezmemek imkânsızdır. Örneğin, en çok 'bilimsel' gibi görünen 'artık değer' teorisi Marx'ın kapitalist ekonomiye karşı duyduğu nefret ve isyanı güçlkle gizlemektedir. Bu teorisinde Marx'ın, ahlâkî-insanî bakımdan, kapitalist tutumu mahkûm ettiği apaçıktır, zira, ona göre, kapitalist ekonomi 'insan emeğini' bir nesne değerine indirmekle, insanı nerdeyse insanlığından çıkarmaktadır. Sonra, Marx'ın kapitalist tutum ile liberalizmin ahlâkî ilkeleri arasındaki çelişmeyi özellikle belirtmesi de, gene ahlâkî bakımdan, kapitalist ekonominin tutumunu onaylamadığını gösteriyor. Marx'ın gözünde 'ekonomik yarışma' fikri, kuvvetlinin zayıfı ezmesi ilkesine dayandığından, hem ahlâka, hem de insanlığa aykırıdır. Nitekim, ona göre, kapitalist ekonomi bu tutumuyla kendi kuyusunu kazmaktadır. Sözü kısası, Marx'ın objektif gibi görünen analizlerine bile ahlâkî değer-yargılarının karıştığı, hattâ bu değer yargılarının analizlerine kılavuzluk ettiği meydandadır. Daha doğrusu, Marx kapitalist sistemi analize eder gibi görünerek, aslında onu eleştirmekte, hattâ düpedüz mahkûm etmektedir. Kapitalist sistem ergeç yıkılacaktır, çünkü 'insanlığa-aykırı' bir sistemdir. Marx'ın 'Kendi yapısı gereği Kapitalizm yıkılmaya mahkûmdur' gibi sözlerinin gerisinde 'Kapitalizm yıkılmalıdır!', hattâ 'Kahrolsun Kapitalizm!' parolalarının gizlendiğini görmek için fazla keskin-görüşlü olmıya da lüzum yok. Aktif-devrimci çağında Marx, 'Dünya işçileri, birleşiniz!' diyordu; şimdi ise, 'Ey işçiler, tarih nasıl olsa size karşı işlenen haksızlıkların öcünü alacaktır, umutsuzlanmayın!' der gibi bir hali vardır. Bu tutumun, kendi zamanında gi-

rişilen çeşitli sosyalist devrim teşebbüslerinin başarısızlıkla sonuçlanması karşısında, yüreksizlenmemek arzusundan doğduğu söylenebilir.

Bu yorumumuz yanlış bile olsa, ortada tarihî bir gerçek var : O da Marx'cılığın devrimci-utopik bir ideolojiye kılavuzluk etmekte oluşu. Bir Thorstein Veblen de, Marx gibi, sosyal değişmelerin bir çeşit teknolojik determinizme tâbi olduğunu iddia eder, ama Veblen olanın tasviriyle yetindiği, her türlü 'değerlendirme'lerden uzak durduğu, hele tarihî gelişmenin her hangi bir ereğe bir ideal duruma doğru gittiğini söylemediği için, öğretisinin pratik-devrimsel en küçük bir yankısı olmamıştır; hattâ Veblen adını bile duyan pek azdır.

2 — Öyle sanıyorum ki, Marx'cılığın asıl 'harekete götüren', 'devrimci' yönü, tarihî gelişmeye bir *son durak*, bir *amaç* çizmiş olması, bütün sızlanmaların sona erdiği, bütün sosyal gerginlik ve kavgaların bittiği, insanların bütün kötülüklerden sıyrılıp barış ve huzura kavuştukları bir çeşit 'dünya-cenneti' utopiasını tarihî determinizmin ereği, bitim noktası gibi göstermiş olmasıdır.

Gerçi Marx, tarihî gelişmeyi yorumlamasında ahlâkî motiflerden kaçınmak için çok çabalyor, ama bunda pek başarılı olduğu söylenemez. Biryol 'sınıf-kavgası' kavramında bile ahlâkî bir ton var; bu ton 'ezenler-ezilenler', 'sömürenler-sömürülenler' deneyimlerinde açıkça ortaya çıkıyor. Marx'ın bilinç-altında, tarihin 'iyi' ile 'kötü' nün bir savaşı olduğu inancı kök salmış gibi; bu inanca, sonunda iyi'nin kötü'yü yeneceği güveni ekleniyor. 'Sınıfsız toplum' un gerçekleşmesiyle birlikte, 'insanoğlunun insanoğlu tarafından sömürülmesi' trajedisi sona erecek, gerçek hak, eşitlik, adâlet, hürlük çağı başlayacaktır. Marx'ın, Aydınlanmacı filozofların en köklü inancını, 'ilerleme' fikrini benimsediği, hattâ bu fikre eskatolojik-messianik bir hava verdiği görülüyor. Bu fikrin, pratik bir ideal olarak, Marx'ın tarih-felsefesine kılavuzluk ettiği şüphe götürmez. Burada Marx'ın Batıda uzun bir geleneği olan ve kökleri Yahudi-Hıristiyan mesianizmine kadar giden 'tarihî ereççilik' inancını benimseyip ona 'bilimsel bir kılık' vermeğe çalıştığını görüyoruz. Tarihte erek fikrini Hegel'den devralan Marx'a göre, tarihî gelişme mânasız bir kör-döğüşü değil, karşıkonulmaz bir determinizmle belli bir ereğe yönelmiş bir ilerlemedir. Oysa, biliyorsunuz, 'erek' kavramı, her hangi bir 'iyi' yi isteyen ve onu gerçekleştirmek için plânlar yapan insanın pratik ha-

yatına ait bir kavramdır. Kaldı ki, determinizmle erekçilik fikrini uzlaştırmak imkânsızdır. Zaten Marx'ın sisteminde 'erek' fikri pratik ideallerinin düşüncesine zorladığı yabancı bir unsurdur.

3 — Bu söylediklerimiz de gösteriyor ki, Marx, kendinden önce bir çoklarının yaptığı gibi, kendi ahlâkî-insanî ideallerini, başka bir deyimle kendi i d e o l o j i 'sini tarihe mal etmeğe çalışmaktadır. Bana öyle geliyor ki, Marx'ın teorik-düşüncesini harekete getiren asıl güç, kendi zamanında kapitalizmin her türlü insaf, adâlet ve insanlık duygularına aykırı tutumunu ve gidişini yakından yaşamış olması, hele gördüğü feci durumu kapitalist iktisatçıların haklı göstermiye kalkışmaları karşısında duyduğu haklı tepki olsa gerektir. '*Kapital*', dıştan bakıldıkta, olanı ve ilerde olması bekleneni tasvir etmekle yetinen bilimsel bir inceleme intibamı uyandırabilir. Ancak, eserin duygusal tönunu sezen bir kimse, onun olup biteni yan-tutmayan bir gözle yansıtmaktan çok, dayanılmaz bir duruma çare aramak amacıyla yazıldığını hemen farkeder. Bu bakımdan '*Kapital*', bir iktisat kitabı olduğu kadar bir ahlâk mesajı, hattâ 'tarihî gelişmenin doğum-sancılarını azaltma' bahanesi altında, işçileri savaşa çağırın ve yüreklendiren ideolojik bir eserdir. Marx'ın asıl amacı p r a t i k t i r, ancak bu amaca erişmenin, 'ahlâk-öğütçüsü' olarak değil de, 'bilim-adamı' pozunda görünmek suretiyle çok daha kolay ve kestirme olacağını sezmiştir. Nasıl bir zamanlar bir kuyruklu-yıldızın dünyaya çarpıp yokedeceği söylentileri insanları bu gerçekten de olacaktı gibi davranmaya yöneltmişse, kesin bilimsel bir kehanet te gelip çatacağı haber verilen durumu biran önce gerçekleştirmeye yüreklendirebilir. Bence Marx'cılığın devrimci gücünün sırrını burada aramalıdır. İnsanları en kolaylıkla harekete getiren utopia'lar hemen gerçekleşiverecekmiş gibi görünenlerdir; Marx, 'dünya-cenneti' nin tarihin kendi iç-zaruretinin tabii bir ürünü olduğunu kanıtlamakla, mutluluktan pay alamıyan geniş halk yığınlarına büyük bir umut kapısı açmakta ve böylece onları aynı dâva etrafında kolaylıkla toplıyabilmektedir. Burada da, bir dilek 'Böyle olmalıdır', yerine 'Böyle olacaktır!' şeklinde ifade edilmektedir. Yâni, aslında, 'olması istenen veya gereken' den, 'olan ve ilerde olacak olan' çıkarılmaktadır. Marx, tarihî diyalektiğın belli bir amaca götürdüğünü kanıtlamaya çalışmaktadır, oysa bence, bütün diyalektik gelişmeyi açıklıyan son amaçtır, yâni 'sınıfsız bir toplum' ideali veya utopiasıdır, yoksa tersine değil. Başka bir deyim-

le, bütün diyalektik 'sınıfsız toplum utopiası' nı haklı göstermek için kurulmuş bir çeşit sözde-bilimsel iskeledir. Buna da şaşmamak, hattâ bundan ötürü Marx'ı kınamamak gerekir, çünkü bir sosyal öğretisi, belli bir yaşama idealini gerçekleştirme amacını güttüğü ölçüde, bu idealin yalnız 'iyi' değil, aynı zamanda 'doğru' olduğunu telkin etmek zorundadır. Bunu başaramıyan bir öğretisi bir mythos veya bir utopia olarak kalmıya mahkûmdur. Bir bilimsel prognostik olarak Marx'cı öğretisinin yanlışlığı anlaşılmış olmakla beraber, bir i d e o l o j i olarak çekicilik gücünden pek az şey kaybetmiştir. Çünkü, bugün de Marx'cılık, eleştirme gücünden yoksun olanların gözünde 'bilimsel' hüviyetini muhafaza etmektedir ve işin asıl ilgi çeken yönü şu ki, *Marx'cı ideoloji*, yeteri kadar taraftar bulabilirse, Marx'ın hayâl-ettiği Utopia'yı gerçekleştirebilir. Yalnız bu da, Marx'cılığın *doğruluğunu* değil, Marx'ın iddialarının tersine, fikirlerin tarihteki 'yaratıcı' gücünü gösterir.